

ΑΝΤΙ ΠΡΟΛΟΓΟΥ

Τεύχω (από τη ρίζα τ(ε)υχ-, ινδοευρωπαϊκή th(e)uch-) : κατασκευάζω, οικοδομώ, κτίζω, παρασκευάζω, παράγω, επιφέρω-προξενώ, αναφορικά προς φυσικά φαινόμενα και καταστάσεις.

Τεύχος: όργανο, εργαλείο, πολεμικό όργανο, όπλο.

Το να προσπαθήσεις να εξηγήσεις το τι είναι τέχνη είναι το ίδιο πράγμα με το να προσπαθήσεις να εξηγήσεις το τι είναι ζωή. Γιατί η τέχνη είναι ζωή. Είναι απόλυτα συνδεδεμένη και βαδίζει παράλληλα με τη ζωή και η κάθε προσπάθεια αποσύνδεσης της απ' αυτήν οδηγεί σε αποπροσανατολισμένες και στείρες εκτιμήσεις.

Πώς όμως μπορείς να ορίσεις τι είναι τέχνη και τελικά υπάρχει κάποια αναγκαιότητα να γίνει αυτό;

Το παρακάτω κείμενο αποτελεί μια απόπειρα κατάθεσης κάποιων προσωπικών προβληματισμών και θέσεων και είναι ανοικτό σε οποιαδήποτε κριτική. Μέσα στο γενικότερο πλαίσιο απονομηματοδότησης των λέξεων που βιώνουμε καθημερινά, ευελπιστώ το κείμενο αυτό να μας οδηγήσει σε μια ευρύτερη συζήτηση με σκοπό τον προσδιορισμό και την επανοικειοποίηση κάποιων εννοιών που είναι σύμφυτες με την ύπαρξη μας, όπως Αντίσταση και Τέχνη.

ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΤΩΝ ΤΕΧΝΩΝ

1. Κατά Αριστοτέλη (384-322 π.Χ.)

Διαίρεση με βάση τον Άνθρωπο και το Λόγο.

Ο διαχωρισμός των ανθρώπινων δραστηριοτήτων γίνεται με βάση το επιστητό τους αντικείμενο και η ταξινόμηση τους ανάλογα με το σκοπό τους

- Θεωρητικές (πρώτη φιλοσοφία, μαθηματικά, φυσική). Σκοπός: η κατάκτηση της καθαρής γνώσης.
- Πρακτικές (ηθική, πολιτική, οικονομία). Σκοπός: η βελτίωση του ανθρώπου ως πολιτικό ον.
- Ποιητικές(μίμηση). Αφορά ενιαία την παραγωγική ενέργεια, την κατασκευαστική ικανότητα του ανθρώπου να δημιουργεί τεχνητά αντικείμενα. Η Ποίηση είναι μίμηση, δηλαδή αφαίρεση μέσω της οποίας αναπαραστάται ο χαρακτήρας, η ουσία και ο πυρήνας του φαινομένου. Σπουδαιότερο είδος μίμησης είναι η Τραγωδία, η οποία έχει σκοπό διδακτικό και αποτελεί σύνθεση όλων των υπολοίπων μορφών μίμησης (χορός, λυρική ποίηση, σκηνογραφία κλπ).

2. Κατά Βιττορίνο (4^{ος} μ.Χ. αι.)

Ενοποίηση με βάση την 'παραγωγική διαδικασία'.

- Artes Animi (άυλες τέχνες): ποίηση, ρητορική, νομική, αστρολογία, γραμματική, μουσική, φιλοσοφία.
- Artes Corporis (σωματικές τέχνες): ρίψεις, άλμα, ταχύτητα, άρση βαρών κλπ
- Artes Animi e Corporis (άυλες και σωματικές τέχνες): γεωργία, γυμναστική, ιατρική, αρχιτεκτονική κλπ

3. Μεσαιωνική διάκριση (μετά το 12 μ.Χ. αι.)

'Artisti' και 'Artigiani'.

Οι Artes Animi και κάποιες από τις Artes Animi e Corporis αποκαλούνται 'ελευθέρια' και αυτοί που τις ασκούν (κυρίως γιατροί, νομικοί, μουσικοί και ποιητές) ονομάζονται 'Artisti' ('καλλιτέχνες' νεολογισμός λόγιας προέλευσης) ενώ οι υπόλοιποι καλούνται 'Artigiani' ('τεχνίτες', νεολογισμός λαϊκής προέλευσης).

4. Αναγέννηση.

Τέχνη σημαίνει πλαστικογραφική αναπαράσταση.

5. Αρχή της αστικής εποχής.

Η επινόηση της 'Αισθητικής'.

Το 1750 ο γερμανός φιλόσοφος A. G. Baumgarten εισάγει την έννοια της 'Aesthetica', την επιστήμη της αισθητής γνώσης όπου το έργο τέχνης ορίζεται ως *oratio sensitiva perfecta*, δηλαδή έργο του οποίου η τελειότητα βρίσκεται στην αισθητή μορφή και όχι στο νοητικό περιεχόμενο.

Ο Kant θα διακηρύξει ότι «ωραίο είναι εκείνο που αρέσει, δίχως έννοια, δίχως συμφέρον, ως αντικείμενο γενικής αρέσκειας. Ο Schelling στη συνέχεια θα υποστηρίξει ότι τέχνη είναι η γνώση του απόλυτου και το ωραίο η πραγματική έκφραση του απόλυτου. Η αντίληψη του αστικού ιδεαλισμού για την τέχνη ολοκληρώνεται με το Hegel που την ορίζει ως αισθητή εκδήλωση της ιδέας, προορισμένη ως αισθητή να ξεπεραστεί από τη φιλοσοφία στην οποία η ιδέα εκδηλώνεται ιδεατά και όχι αισθητά.

6. Courbet Gustave (1829-1877)

Τις επόμενες δεκαετίες και ενώ η αστική ιδεολογία έχει αρχίσει να υλοποιεί τον κόσμο της, στο Παρίσι ο γάλλος ζωγράφος Courbet θα επιτεθεί στην ακαδημαϊκή αντίληψη της ζωγραφικής, εισάγοντας τον κοινωνικό ρεαλισμό.

Γράφει: «Η τέχνη για την τέχνη είναι εκμαυλισμός της καρδιάς και αποσύνθεση του πνεύματος...με τη δική μου διατύπωση της άρνησης του ιδανικού και όλων όσων πηγάζουν από το ιδανικό, έφτασα στη χειραφέτηση του ατόμου...»

7. Beaudelaire Charles

Στο Παρίσι πάλι ο Beaudelaire θα εισάγει τη στάση του 'Spleen', της μελαγχολίας, της απέχθειας προς τη ζωή. Στο εξής ο bohem, ο decadant (παρακμιακός), ο maudit (καταραμένος) θα είναι πολύ συχνά έννοιες αδερφές με αυτήν του 'καλλιτέχνη'.

8. Μεσοπόλεμος

Η τέχνη είναι νεκρή. Ζήτω η τέχνη των μηχανών του Tatlins.

ΚΙΝΗΜΑΤΑ ΤΕΧΝΗΣ

1. Ρεαλισμός

Καλλιτέχνες όπως ο Courbet και ο Daumier Honore (1808-1879), άτομα συνδεδεμένα με το εργατικό κίνημα την αναρχική-σοσιαλιστική ιδεολογία μετασημάτισαν αυτό που ονομαζόταν τέχνη σε μια διδακτική απεικόνιση του φρικτού βιομηχανικού κόσμου, προσπαθώντας να προκαλέσουν έτσι την αφύπνιση, τη συνειδητοποίηση και την αντίδραση στην πραγματικότητα. Παρόλα αυτά δεν έπαψαν να αρνούνται το διαχωρισμένο ρόλο του καλλιτέχνη.

2. Φουτουρισμός.

Η απαξίωση της τέχνης και η λατρεία των μηχανών αντιπροσωπεύτηκε σε μεγάλο ποσοστό από το κίνημα των φουτουριστών, κάποιοι από τους οποίους μάλιστα ασπάζτηκαν και φασιστικές ιδεολογίες. Το κίνημα αυτό υπήρξε πρόδρομος της τεχνοκρατικής αντίληψης της τέχνης και της προσκόλλησης της στην τεχνολογία.

3. Ντανταϊσμός

Ένα ακόμα από τα κινήματα, που αποκαλέστηκαν και αποκάλεσαν τον εαυτό τους «καλλιτεχνική πρωτοπορία». Το κίνημα αυτό απαξίωσε εντελώς την τέχνη και όλα αυτά που αντιπροσωπεύει, χλευάζοντας τα προϊόντα της, προτείνοντας την «αντιτέχνη» και συγκροτώντας την ως δημιουργία πρόκλησης και χλεύης των «αξιών». Δεν μπόρεσε όμως να προσφέρει μια συνολική κριτική και μια συνέχεια με αποτέλεσμα σήμερα να χρησιμοποιείται ως υπολογισμένη τεχνική της πρόκλησης από τη βιομηχανία παραγωγής εικόνων για την καταστολή της φαντασίας και της δημιουργικότητας.

4. Σουρεαλισμός

Ακόμα μια «καλλιτεχνική πρωτοπορία». Θέλησαν να απελευθερώσουν την τέχνη από τα δεσμά της λογικής και να εισάγουν την καλλιτεχνική προσέγγιση σε κάθε έκφανση της ζωής. Προσπάθησαν να εξερευνήσουν όλα τα μονοπάτια του υποσυνείδητου και της υποκειμενικότητας, καλλιεργώντας τη φαντασία και κολυμπώντας στα όνειρα. Από τη στιγμή όμως που άρχισαν να υιοθετούν ιεραρχικές τάσεις και προσχώρησαν στο κομμουνιστικό κόμμα, διέψευσαν με τις ίδιες τους τις πράξεις, τις καλλιτεχνικές τους αναζητήσεις. Άλλωστε ποτέ δεν αρνήθηκαν το διαχωρισμένο ρόλο του καλλιτέχνη και η συμβολή του σήμερα στην κουλτούρα της κυριαρχίας είναι εμφανής στις περισσότερες διαφημίσεις και γενικά σε όλες τις προσπάθειες του συστήματος να εγκλωβίσει το υποσυνείδητο και τη φαντασία του κάθε ανθρώπου σε φυλακές υψίστης ασφαλείας. Στη φυλακή της κατευθυνόμενης συνείδησης.

5. Σοσιαλιστικός ρεαλισμός.

Η εξέλιξη της ιδέας του ρεαλισμού οδήγησε στη δημιουργία του σοσιαλιστικού ρεαλισμού, της επιβαλλόμενης εξύμνησης του κόμματος και της ευνουχισμένης έκφρασης.

ΑΠΟΠΕΙΡΑ ΟΡΙΣΜΟΥ ΤΗΣ ΤΕΧΝΗΣ

Τέχνη είναι η προσωπική, δημιουργική έκφραση της καθημερινής ζωής.

Miles Davis

Η λέξη δημιουργικότητα είναι το κλειδί σ' αυτήν την περίπτωση. Και δημιουργικότητα σημαίνει να εναποθέτεις τη δική σου προσωπική υποκειμενικότητα, τη δική σου προσωπική ερμηνεία και εξήγηση σε αυτό που κάνεις. Ο σχεδιασμός και η αντίληψη να είναι δικά σου.

Θα μπορούσαμε επίσης να πούμε ότι η τέχνη είναι μια προσπάθεια να επικοινωνήσεις κάτι συγκεκριμένο και ότι αυτό γίνεται καλύτερα μέσω ενός συγκεκριμένου μέσου και το θέμα που τίθεται είναι το κατά πόσο αυτή η επικοινωνία γίνεται αντιληπτή από πομπό και δέκτη.

Τελικά όμως η τέχνη έχει ως σκοπό να πληροφορήσεις και να αφυπνίσει ή να αποτελέσει ένα μέσο προσωπικής έκφρασης για τον καθένα;

Τι είναι λοιπόν τέχνη; Ποιος μπορεί να ορίσει τι είναι τέχνη και τι δεν είναι; Ποιος είναι αυτός που θα ορίσει τι θα έπρεπε να είναι η τέχνη. Ορίζοντας τι θα έπρεπε να είναι η τέχνη, περιορίζεις το τι θα μπορούσε να είναι.

Η προσωπική μου προσέγγιση όμως έχει να κάνει με το γεγονός ότι η τέχνη αφορά το σύνολο των δραστηριοτήτων του κάθε ανθρώπου. Μιας και πολιτισμός είναι ο τρόπος που ζούμε καθημερινά, το σύνολο των καθημερινών μας δραστηριοτήτων, τέχνη είναι η προσωπική έκφραση της ίδιας μας της καθημερινότητας. Της ίδιας μας της ζωής. Η τέχνη σχετίζεται με μη καταναγκαστικές δραστηριότητες και είναι μια προβολή του υποκειμενισμού στην πραγματικότητα και μια συμμετοχή στη διαμόρφωση των συλλογικών μύθων.

Από τη στιγμή που ο άνθρωπος έπαψε να αλλάζει το περιβάλλον και τη ζωή του με τις δραστηριότητες του και ως αποτέλεσμα είχε οι δραστηριότητες αυτές να αλλοτριώνουν την ίδια του την ύπαρξη, ονόμασε τέχνη το καταφύγιο εκείνο του πνεύματος όπου μπορούσε να αναπαριστά φαντασιακά τον υποκειμενισμό του.

ΔΗΜΙΟΥΡΓΟΣ ΚΑΙ ΔΗΜΙΟΥΡΓΗΜΑ

Η τέχνη ανήκει στο υποκείμενο, στο δημιουργό και όχι στο δημιούργημα και χαρακτηρίζεται από τη μετατροπή του εν δυνάμει είναι σε είναι. Αφορά το σύνολο των δραστηριοτήτων και είναι η ελεύθερη δημιουργική δραστηριότητα μέσω της οποίας ο δημιουργός επεμβαίνει στην τυχαία εξέλιξη των πραγμάτων και συνθέτει πράγματα ήδη υπάρχοντα, δρώντας όμως καταλυτικά, έτσι ώστε να δημιουργήσει από αυτά κάτι νέο που θα αποτελεί τη δική του προσωπική ματιά, την δική του προσωπική αντίληψη, τη δική του κατάθεση και συμβολή στη ροή της ζωής και το συνεχές κύλισμα του χρόνου. Όλα αυτά

αποτελούν τις ιδιότητες και χαρακτηρίζουν την ύπαρξη του δημιουργού που βρίσκουν τρόπο έκφρασης στο δημιούργημα. Ακόμα και σε καθαρά αναπαραστατικές τέχνες, υπάρχει πάντα ο σχολιασμός. Δεν είναι η αναπαράσταση του κυρίαρχου αλλά η απόπειρα επίδρασης στις καταστάσεις.

ΜΑΖΙΚΗ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΚΑΙ ΚΟΥΛΤΟΥΡΑ ΤΗΣ ΚΥΡΙΑΡΧΙΑΣ

Τα βασικά χαρακτηριστικά κάθε σύγχρονης κοινωνίας είναι η αλλοτρίωση του δημιουργού από το δημιούργημα του, ο έλεγχος του υποσυνείδητου από τα ΜΜΕ, η πλήρης εξαφάνιση του συλλογικού μύθου και η αντικατάσταση του από τη μαζική κουλτούρα.

Το συλλογικό φαντασιακό καθορίζεται από την εμπειρία, εμπλουτίζεται και διαμορφώνεται από την επαφή με την πραγματικότητα και δημιουργεί ένα σύστημα αξιών που είναι η κοινωνική συνισταμένη των υποκειμενικών θεωρήσεων.

Η μαζική κουλτούρα δεν ελέγχεται από το άτομο. Είναι μια πετυχημένη προσπάθεια του συστήματος να χειραγωγήσει την ελεύθερη βούληση, πλασάροντας επιβαλλόμενα πρότυπα που έχουν ως σκοπό να αποπροσανατολίσουν και να ετεροκαθορίσουν κάθε άνθρωπο, οδηγώντας τον σ' έναν ατελείωτο και φαύλο αγώνα δρόμου με ανάγκες και φαντασιώσεις που δεν είναι πραγματικά δικές του. Έτσι δημιουργεί πλήθος ψυχικών προβλημάτων που οδηγούν το άτομο να αναζητήσει τη «σωτηρία» στην ασφάλεια της μάζας και να αποβάλλει από μέσα του ό,τι τον εμποδίζει από το να είναι κοινωνικά αποδεκτός και αρεστός. Ζούμε κάθε μέρα τη ζωή κάποιου άλλου. Κάποιου που δεν είμαστε εμείς και δεν ξέρουμε κιόλας αν πραγματικά υπάρχει.

Σε μια κοινωνία που απώτερη αξία είναι το χρήμα, μια αξία που εμπεριέχει την ισοπέδωση κάθε αξίας και τη μετατροπή αυτής σε ανταλλάξιμη ποσότητα, τρέχουμε να ανταλλάξουμε οτιδήποτε αυθεντικό και αληθινό και δημιουργικό έχουμε μέσα μας, για την απόκτηση λίγης αποδοχής και κοινωνικής θαλπωρής. Όταν όμως τα πάντα σήμερα αποτελούν ένα εμπόρευμα, δεν παράγονται συλλογικοί μύθοι, αλλά ιδεολογίες, πολλές εκ πρώτης όψεως. Άλλωστε η νέα λατρεία που κυριαρχεί είναι αυτή της διαφορετικότητας. Όχι όμως η έννοια της πολυσυλλεκτικής διαφορετικότητας για τη δημιουργία μιας ελεύθερης κοινωνίας, αλλά αυτής της διαφορετικότητας που οδηγεί σε ποιοτικότερη αποξένωση και αλλοτρίωση. Οι διαφορετικές ιδεολογίες κατ' ουσία είναι μια: αυτή της εκμηδένισης του υποκειμένου- η μαζικοποίηση.

Η αστική κοσμοαντίληψη του διαχωρισμού θέλησε και έχει καταφέρει να υπάξει την τέχνη στην «αισθητική», να διαχωρίσει εντελώς τη φόρμα από το περιεχόμενο, να μετατρέψει την ανάγκη της εσωτερικής αναζήτησης και έκφρασης του ανθρώπου στην αναζήτηση τρόπων που απλά και στείρα θα σε κάνουν να φαίνεσαι διαφορετικός. Θα σε κάνουν να νιώθεις ανώτερος από τους άλλους. Θα σε ρίχνουν ακόμα πιο βαθιά στον στενά εγωιστικό μικρόκοσμο του αυνανισμού σου και της αυταπάτης σου. Σημασία δεν έχει τι θέλεις να πεις, σημασία δεν έχει τι νιώθεις, σημασία δεν έχει η ισότιμη συνεύρεση σου με άλλους ανθρώπους. Σημασία έχει να βρεις τον τρόπο να το κάνεις διαφορετικά, στα όρια της επιβαλλόμενης αισθητικής έτσι ώστε να γίνεις αποδεκτός από την καλλιτεχνική ελίτ, να κερδίσεις χρήματα και φήμη και τελικά να αποτελέσεις μαϊντανό σε τηλεοπτικά παράθυρα ή κοσμικά σαλόνια πουλώντας το αλλοτινό σου όραμα για τον άρτο τον επιούσιο, οι δε πελάτες σου να εξασφαλίζουν πειστήρια πνευματικότητας και κοινωνικής ανωτερότητας.

Φόρμα και περιεχόμενο. Δύο πράγματα που πρέπει να συνυπάρχουν σε ισορροπία έτσι ώστε το δημιούργημα να αποτελεί ένα πραγματικό δημιούργημα κι όχι μια απλή κίνηση εντυπωσιασμού ή μια προσπάθεια προσηλυτισμού.

Το δυστυχές φαινόμενο είναι ότι οι μηχανισμοί του συστήματος έχουν εξελιχθεί με τέτοια ραγδαία ταχύτητα σε θέματα που αφορούν την υποταγή και την χειραγώγηση του υποσυνείδητου και την καταστολή της ελεύθερης βούλησης, ώστε κάθε προσπάθεια καλλιτεχνικής κατάθεσης καταλήγει στην ενσωμάτωση της και τον εκφυλισμό της από το σύστημα, με τρόπο τόσο αποτελεσματικό που σε κάνει να αναρωτιέσαι για το αν δούλευες εξ αρχής για αυτούς και δεν το ήξερες. Γιατί πολύ συχνά σε πείθουν ότι αυτοί τελικά σε γνωρίζουν πολύ καλύτερα απ' ό,τι γνωρίζεις εσύ τον εαυτό σου.

Η κουλτούρα της κυριαρχίας έχει εισβάλλει και έχει μολύνει όλες τις πτυχές της καθημερινότητας μας και της ζωής μας έτσι ώστε μόνο μια συγκροτημένη και γενικευμένη επίθεση σε όλα τα μέτωπα του συστήματος μπορεί να δώσει μια λύση.

Δεν υπάρχει διαχωρισμένος ρόλος του καλλιτέχνη. Δεν υπάρχουν καλλιτεχνικές πρωτοπορίες και καλλιτεχνικές ελίτ. Κάθε άνθρωπος είναι καλλιτέχνης και μόνο πορευόμενοι προς το δρόμο της κοινωνικής απελευθέρωσης μπορούμε να ελπίζουμε κάτι.

ΤΕΧΝΗ, ΤΕΧΝΙΚΗ ΚΑΙ ΕΞΟΥΣΙΑ

Η τέχνη ανήκει στο υποκείμενο. Η τεχνική στο αντικείμενο. Τέχνη και τεχνική συνυπάρχουν. Η τεχνική από μόνη της είναι νεκρή. Άλλωστε πράγματα που αποτελούσαν εμπνευσμένη τέχνη σε παλιότερες εποχές αποτελούν σήμερα άρτια τεχνική στην υπηρεσία των μέσων διαφημιστών. Ένα άλλοτε καλλιτεχνικό δημιούργημα αποτελεί σήμερα εργαλείο στα χέρια της εξουσίας και τα άτομα που το χρησιμοποιούν γρανάζια και ανθρώπους της εξουσίας.

Αν η τέχνη είναι ο τρόπος με το οποίο το υποκείμενο αλλάζει ελεύθερα το περιβάλλον σύμφωνα με τον εαυτό του ενώ παράλληλα έρχεται σε επαφή με άλλα υποκείμενα μέσω της ανταλλαγής συμβολικού υλικού και συγκροτεί την κοινωνία των προσώπων, η τεχνική είναι το καθορισμένο από τις αντικειμενικές συνθήκες και κοινά αναγνωρισμένο από τα άλλα υποκείμενα μέσο για να γίνει εφικτή η επικοινωνία. Η τεχνική αποτελεί μια σύμβαση.

Η τέχνη επιλέγει την όποια τεχνική. Η τεχνική είναι το μέσο του μηνύματος. Όταν το μέσο γίνεται το μήνυμα, όταν η διαμεσολάβηση επιλέγεται κεντρικά, όταν η παραγωγή συγκεκριμένων αντικειμένων επιβάλλεται, τότε επιβάλλεται η συγκεκριμένη τεχνική. Και η τεχνική ελέγχει το υποκείμενο. Αυτό σημαίνει το θάνατο της τέχνης γιατί την αντικειμενοποιεί σε επιβαλλόμενες και κατευθυνόμενες αντικειμενικές συνθήκες. Αυτή η διαδικασία είναι αποτέλεσμα της ύπαρξης ομάδων εξουσίας.

Ως αποτέλεσμα, παράγουμε και καταναλώνουμε σκουπίδια. Καλλιτεχνικά σκουπίδια μεταμφιεσμένα σε πρωτοποριακές δημιουργίες που στην πιο ακίνδυνη μορφή τους μας κάνουν απλά να βαριόμαστε, στην πιο «ποιοτική» και εκλεπτυσμένη μορφή τους όμως καταφέρνουν να αποπροσανατολίσουν και τελικά να ευνουχίσουν την ελεύθερη σκέψη, έκφραση και δημιουργία.

Η τέχνη αναφέρεται σε κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα. Η εξουσία όμως είναι αντιανθρώπινη. Έτσι και οι κορυφαίοι της, οι ποιοτικοί της και οι ελίτ της είναι οι κορυφαίοι του αντιανθρώπινου. Η εξουσία δεν είναι τέχνη, είναι τεχνική, είναι αποκλειστική κατοχή τεχνικών.

Αυτό διαλύει την κοινωνία των προσώπων. Η αποξένωση από το δημιούργημα διαλύει τα πρόσωπα. Αν η κοινωνία των προσώπων είναι ο τόπος της τέχνης και της ολόπλευρης ανάπτυξης, το κράτος είναι ο τόπος της τεχνικής και της ολοκληρωτικής ισοπέδωσης.

Για όσο καιρό θα υπάρχουν διαχωρισμένοι ρόλοι, αποκλειστικοί κάτοχοι μέσων και επιβαλλόμενη επιλογή και διαμεσολάβηση, δεν πρόκειται ποτέ η έννοια της τέχνης να επικρατήσει στην κοινωνία. Θα ανήκει μόνο σε μεμονωμένα άτομα και μόνο τις χρονικές στιγμές που αυτά θα βγαίνουν έξω από τους προκαθορισμούς. Για όσο καιρό θα διαχωρίζουμε την καθημερινότητα από την τέχνη και θα αναγνωρίζουμε την ύπαρξη καλλιτεχνών και μη, θα στερούμε από το όραμά μας την υλοποίησή του. Αν δεν υπάρξει η συνείδηση και η κατάκτηση των στιγμών της ελεύθερης προσωπικής δημιουργικής έκφρασης σε κάθε κομμάτι της ζωής μας, η απελευθέρωση της τέχνης από τη λογική του εμπορεύματος και του διαχωρισμού, η απελευθέρωση της τέχνης σε κάθε όψη της καθημερινότητας, αν δεν επαναφέρουμε την τέχνη σε κάθε ανθρώπινη δραστηριότητα, θα καταλήξουμε κι εμείς σαν τα ζόμπι που μας περιστοιχίζουν.

Γιατί το όραμα προς την κοινωνική απελευθέρωση είναι τέχνη και αν δεν είναι, είναι νεκρό. Γιατί η τέχνη είναι ζωή.